№ 188 Հոկտեմբերի 31 (Նոյեմբերի 12) **1879** Հոկտեմբերի 31 (Նոյեմբերի 12) № 188

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կօպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչ է սպասում Թիւրքիային։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Սիմֆէրօպօլից։ Նամակ Համզչիմանից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ «Մասիսի» թղթակցութիւնը։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Թատրոնի նշանակութիւնը։

ԻՆՉ Է ՍՊԱՍՈՒՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՆ

II

Իհարկէ հեռատես Անգլիայի համար բնաւ ձեռնտու չէր լինի ինքնավար Հայաստանի հանդէս դուրս գալը և ահա նա միայն դէպքերի էր սպասում որ իրագործէր իր նուիրական փափագը, Բիկոնսֆիլդի վաղվայ ռոմանական ձգտումը Փոքր-Ասիայի վերաբերմամբ։ Այս դէպքն էլ չուշացաւ ներկայանալու. յանկարծ երևաց աւստրո-գերմանական դաշնադրութիւնը, որի գլխաւոր նպատակն է առանձնացնել ապագայ պլանների մէջ երկու մեծ պետութիւններ, որ փոսակար են համարվում Գերմանիայի և Աւստրիայի շահերին. այդ երկուսից մէկը Ֆրանսիան է, միւսը Ռուսաստանը։ Վասնորոյ հէնց իսկ այն օրից, երբ կնքվեց Վիէննայի նոր դաշնադրութիւնը, Անգլիան իսկոյն ուրախութեան ճիչ բարձրացրեց Սալիսբիւրիի բերանով և ձեռքերը ազատված տեսնելով, դանակը Թիւրքիայի վզին դրաւ և սկսեց անմիջական վերանորոգութիւններ պահանջել Փոքր-Ասիայի համար։ Ի՞նչ էր մտածում Անգլիան այս մի տարվայ ընթացքում, երբ հայերը այսչափ դատ էին կանչում քիւրդերի ձեռքից։ Ինչու էր նա պատասխանում թէ ռեֆօրմներ իրագործելը մեծ ժամանակի և միջոցների է կարօտ, ինչու էր նա քաշքշում այսքան ժամանակ ռեֆօրմների հարցը, երբ էլ խեղճ հայերի մօտ ոչ կայք մնաց, ոչ կարողութիւն. բոլորը ալան-թալան արեցին աւազակաբարոյ ազգերը....

Անգլիան մինչև հիմայ ուրիշ բանի վրա էր մտածում. նա միայն դէպքի էր սպասում և ահա այժմ Ռուսաստանը, ըստ երևոյթին, առանձնացած է գտնվում, իսկ Ֆրանսիան կլանված իր Էլզաս-Լօտարինգիայի անմիջական վէրքով և վեթխարի հարևանի վտանգով։ Էլ ո՞վ է մնում հիմայ որ կարողանայ Անգլիային արգելք լինել. ի՞նչ իրաւունքով վերջապէս կը վստահանայ մէկը խանգարել Անգլիային Փոքր-Ասիայի գրաւելը, երբ այս երկրի քրիստոնեաների անդորրութեան պատասխանատւութիւնը Անգլիան իր վրա է առել ամբողջ Եւրոպայի երեսի առաջ։ Ո՞ւմ ինչ գործ այժմ, որ Թիւրքիան անընդունակ գտնվելով անդորրացնել քրիստոնեաներին, նորա փոխանակ Անգլիան է յանձնառու լինում կատարել իր վսեմ մարդասիրական գործը քրիստոնեաների վերաբերմամբ։ Մի՞թէ նոյնը չարեց և Աւստրիան Եւրոպայի հաւանութեամբ, մի՞թէ վերջապէս քրիստոնեաների վերաբերութեամբ տնօրինելու իրաւունք չէ տուել Անգլիային նոյն ինքը Թիւրքիան յունիսի 4 պայմանագրով, ի՞նչ իրաւունքով ուրեմն կար-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԱՏՐՈՆԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

—

Վաթսուններորդ թւականները։—«Արշակ II-րդ», «Սամվէլ», «Վարդան», «Շուշանիկ»։—Հայոց պատմական պիէսների յատկութիւնը։—Պատմական ռոման։—Էբէրսի «Ուարդա»։—Տենդէնցիա ռոմանի և բեմական գրուածքի մէջ։—Բողոքող ուղղութիւնը։—Մեր րէալական դպրոցը։—Մ. Պատկանեան, Փուզինեան, բժիշկ Տէր-Գրիգորեան, և Գ. Սունդուկեան։—Սունդուկեանցի դպրոցը։—«Խաթաբալա», «Էլի մէկ զոհ», «Պէպօ» և «Քանդած օջախ»։—Ֆրանսիական նոր րէալական դպրոցը։—Էմիլ Զօլա, Ֆլօբէր, Գօնկուր եղբայրներ և Դօդէ։—Ռօմանտիզմ և Վիկտօր-Հիւգօ։—«Սէր առանց համարման», «Արեան բիծ» և այլն։—Թիֆլիսի կօմիտէտը։—Կին և սէր։—Րէալական հայեացք սիրոյ վրա։—Միքայէլ և Անանի։—«Անջէլօ» և «Ռինալդի»։—Տիգրի սէրը և Ռինալդիի սէրը։—Մեր այժմեան մշտական խմբի ներկայացումները։—Խաղացողները և րէպէրտուարը։

—

Վաթսուններորդ թւականներում ես գիմնազիստ էի, երբ ամբողջ Թիֆլիսը ոգևորված էր հայոց ներկայացումներով։ Տալիս էին պատմական պիէսներ. «Արշակ II», «Սամվէլ», «Վարդան Մամիկոնեան», «Շուշանիկ» և այլն։ Մեծ թատրոնը լի էր լինում, ժողովրդի հիացման և ոգևորութեանը չափ ու սահման չը կար։ Ես էլ իմ ծնողներից թոյլտւութիւն խնդրելով, գնացի քանի մի անգամ թատրոն և ներկայ գտնվեցայ ներկայացումներին։ Աթոռների մէջ նստած, ես էլ ուրիշների պէս հիացած էի, ինչպէս հայ թագաւորները, նրանց պալատականները ու զօրքերը դուրս էին գալիս բեմը, ազգասիրական մտքեր էին յայտնում, հերոսութիւններ էին գործում, կռւում, նահատակվում, մեռնում էին ազգի և կրօնի համար։ Գեղարուեստական պակասութիւնները կամ արժանաւորութիւնները այդ պիէսներում ոչ ես, ոչ էլ երևի հասարակութիւնը, չէինք կարող հասկանալ։

Այժմ ես յիշում եմ թէ ինչ բան էին այդ պատմական հայոց պիէսները, մանաւանդ որ ինձ աջողվեցաւ յետոյ, երբ արդէն հասակ առած էի, դարձեալ քանի մի անգամ տեսնել այդ պիէսներից մի քանիսներ։

Հայոց պատմական պիէսները, թէ նրանք որոնք Թիֆլիսում գրվեցան, թէ Կ. Պօլսի հայերի հեղինակութիւնները, նախ և առաջ զուրկ են ամեն գեղարուեստական արժանաւորութենից, բացի սորանից լի են պատմական անճշտութիւններով։ Մենք դեռ շատ հեռու ենք գերմանացիների սովորութենից, մի պատմական բեմական պիէսա կամ մի պատմական ռոման գրելուց առաջ, տարիներով խղճմտաբար ուսումնասիրել այն դարի պատմական կեանքը, որից մեր գրուածքի նիւթն ենք վերցնում։ Մենք ընդունակ չենք, օրինակ, գերմանացի պրոֆէսոր Էբէրսի պէս ուսումնասիրել նախ և առաջ պատմութիւնը, յետոյ համարձակվել պատմական ռոման գրել։ Ինչպէս յայտնի է, պրոֆէսոր Էբէրս եգիպտօլօգ է։ Նա երկար ժամանակ որպէս լեզուագէտ, Եգիպտոսում ուսումնասիրում էր եգիպտական հին լեզուն, որպէս հնագէտ (արխէօլօգ) ուսումնասիրում էր եգիպտական հնութիւնները, արձանները և արձանագրութիւնները,—և այնուհետև միայն վստահացաւ ձեռք տալ իր պատմական «Ուարդա» վերնագրով եգիպտական կեանքից վերցրած ռոմանի գրելուն։ Եւ ռոմանը չոր ու ցամաք գրուածք չէ, այլ ունի և գերարուեստական մեծ արժանաւորութիւններ։

Բայց մեր պատմական հայոց թատերագրութիւնները, ինչքան էլ անհամ լինէին գեղարուեստական կողմից, ինչքան էլ անճիշդ լինէին պատմական հետազօտութեան կողմից, ունէին մի արժանաւորութիւն. նրանք բոլորն էլ ունէին մի հասարակական միտք, մի ձգտում, մի տենդէնցիա, այն է ծնեցնում էին ժողովրդի մէջ սէր դէպի իր հին անցեալը, ոգևորում էին ամբոխը, ազգասիրութիւն էին տարածում հասարակութեան մէջ.... Րէալականութենից, իրականութենից զուրկ, նրանք գոնէ մի որոշ իդէալական ձգտումն ունէին, մի հասարակական գաղափար ունէին։

Ինչքան էլ ոգևորված էր Թիֆլիսի հայ հասարակութեան մեծամասնութիւնը վաթսուններորդ թւականներում պատմական պիէսներով, բայց նոյն հասարակութեան մէջ գտնվեցան աւելի գրական, աւելի սառը մտածող անձինք, որոնք հասկացան որքան թերի հիմքի վրա էր կանգնած հայոց պատմական պիէսների րէպէրտուարը և շուտով կազմվեցաւ մարդիկների մի նոր շրջան, կազմվեցաւ խաղացողների մի նոր խումբ։ Կողմ դնելով պատմական րէպէրտուարը, սկսեցին ներկայացնել թէ հայոց հասարակութեան արդեան կեանքից վերցրած պատկերներ և թէ ժամանակակից ռուս կեանքից վերցրած թարգմանութիւններ և փոխադրութիւններ։ Այդ նոր, րէալական ուղղութեան ներկայացուցիչները եղան հեղինակներ Մ. Պատկանեան, Փուզինեան, բժիշկ Տէր-Գրիգորեան և Գ. Սունդուկեան և դերասաններ՝ Զմշկեան, Ամերիկեան, Սուքիասեան, Ս. Մանդինեան և այլն։ Այդպիսով այդ պարոնները իրանց ուղղութեամբ, իրանց գործունէութեամբ, իրանց բռնած ընթացքով բողոքեցին հին, պատմական ուղղութեան դէմ։ Բայց այնու ամենայնիւ դեռ երկար ժամանակ հասարակութիւնը շարունակում էր գերադասել պատմական, սխօլաստիկական պիէսները նոր ուղղութեանը պատկանող, իրական կեանքից վերցրած ինքնուրոյն պիէսներին։ Քաղաքային թատրոնը լի էր լինում, երբ տալիս էին «Արշակ II» կամ «Սամվէլ», իսկ «Խաթաբալա» կամ «Էլի մէկ զոհ» այնքան մեծ եկամուտներ (սբօր) չէին տալիս։ Բայց թատրոնասէրների բողոքող մասը չէր վհատվում և շարունակում էր իր գործը, չը նայելով սկզբնական անաջողութիւններին։

Այստեղ յարմար եմ համարում խօսել այն բանի վրա, թէ ինչ ուղղութիւն ունէր Գ. Սունդուկեանցի շկօլա։ Սունդուկեանց ոչ թէ միայն ճիշդ նկարիչ է և իր գրուածների բոլոր նիւթերը վերցնում է իրական կեանքից, բայց և նրա ամեն մի պիէսայում կայ մի յայտնի հասարակական տենդէնցիա։ «Խաթաբալա» ներկայացնում է մեր առևտրական դասի փչացած շրջանը, նրա մէջ արմատահաստ թէ հասարակական և թէ ընտանեկան խաբեբայական ոգին, «Էլի մէկ զոհ» ցոյց է տալիս ընտանեկան բռնաւորութիւնը, «Պէպօի» մէջ ներկայացրած է ազնիւ աղքատի հարստահարված լինելը անազնիւ հարուստի ձեռքով, վերջապէս «Քանդած օջախը» ցոյց է տալիս մեզ մեր բուրժուազական շրջանի մէջ յայտնվող կռիւ հին և նոր սկզբունքների, հին և նոր կեանքի մէջ. մենք հինը թողել ենք, իսկ նորից ընդունել ենք միմիայն տգեղ կողմերը, բայց լաւերը չենք ընդունել։ Հինին դիմել այլ ևս չենք կարող, իսկ նորը չը կարողացանք մեզ սեփականացնել և այսպիսով խեղդվում, քանդվում ենք։

Պէտք է խոստովանվել, որ Սունդուկեանց, երևի բոլորովին ծանօթ էլ չը լինելով ֆրանսիական րէալական շկօլայի հետ, որ նոր է յայտնվել և որի պարագլուխներն են՝ Էմիլ Զօլա, Ֆլօբէր, Գօնկուր եղբայրները, Դօդէ և ուրիշները, անգիտակցաբար հետևում էր իր գրուածների մէջ նրանց ուղղութեանը և այն պայմաններին որ նրանք դնում են որպէս անհրաժեշտ պահանջ ամեն բեմական և վիպական ժամանակակից գրուածքին։

Ֆրանսիական րէալական դպրոցը, որ վերջին ժամանակները այդքան հռչակվեցաւ շնորհով Էմիլ Զօլայի եռանդոտ պրօպագանդայի, պահանջում է որ մարդը մի ռոման կարդալուց կամ մի թատրոնական գրուածք բեմի վրա տեսնելուց յետոյ, զգար թէ ինքն աւելի լաւ է դառնում, կրթվում է։ Նրանք պահանջում են որ գեղարուեստը ազդէր ոչ թէ միայն մարդու զգացողութեան, բայց և նրա մտածողութեան վրա։ Րէալական դպրոցը պահանջում է որ ժամանակակից թատերագիրը կամ վիպասանը գիտէր, հետազօտէր հասարակական երևոյթները, ինչպէս բնագէտը հետազօտում է բնութեան կամ մարդու կազմուածքի արտայայտութիւնները։ Նա պահանջում է որ գրողը աշխատի փորձեր անել, ինչպէս որ բնագէտը փորձեր է անում։ Բնագէտը, իհարկէ, աւելի լայն ասպարէզ ունի փորձեր անելու, քան թէ վիպասանը և թատերագիրը. երբ որ բնագէտը կամենում է, օրինակ, ուսումնասիրել թէ ինչ ֆիզիօլօգիական արտայայտութիւններ է առաջ բերում մարդու կազմուածքի մէջ ուղեղի այս կամ այն մասին հասցրած վնասը, նա վեր է առնում մի շան, կամ մի այլ կենդանու մարմինը և նրա վրա փորձեր է անում։ Ճշմարիտ է գրողը չէ կարող նոյն փորձեր անել, նա, օրինակ, չէ կարող մի երեխային սպանել, որպէս զի հետազօտի թէ ինչ տեսակ դարդ կը պատճառի մօրը երեխայի կորուստը, բայց գրողը կարող է այդ տեսակ հոգեբանական երևոյթների ուսումնասիրութեանը, առանց նրանց պատճառելու, նոյն դիտողութեան մեթօդը գործ դնել, ինչ որ գործ են դնում բնագէտները։

Էմիլ Զօլա, դուցէ փոքր ինչ խիստ կերպով յարձակվում է ֆրանսիական ռոմանտիկական շկօլայի վրա, անխնայ յարձակվում է Վիկտօր-Հիւգօի գրուածների վրա,—բայց մասամբ նա ուղիղ է ասում։ Վիկտօր-Հիւգօ իր բոլոր թէ վիպական և թէ թատրոնական գրուածներում զոհում է իրականութիւնը էֆէկտի, արտաքին ազդեցութեան, փայլի համար։ Նրան հարկաւոր է անպատճառ կամ սաստիկ խնդացնել, կամ սաստիկ տխրացնել և լացացնել, կամ սաստիկ սարսափեցնել հանդիսականին և ընթերցողին, կամ վերջապէս սաստիկ համակրութիւն շարժել մարդու մէջ դէպի իր հերոսը։ Բայց այս տեսակ ծայրայեղ բնաւորութիւններ չը կան իրական կեանքի մէջ, ուրեմն նա ստիպված է կեանքի մէջ չեղած իդէալներ հնարել... Այդ պատճառով նրա բոլոր տիպերը արուեստական են, և ոչինչ իրական հիմք

գէլ այժմ մէկը քրիստոնեաէր Անգլիայի իր բարի նպատակի մէջ....

Այսպիսի հնարիգամներով և հասա թակարդներով է կապկապել հնչն իրան կարծամիտ Թիւրքիան, որը այսօր այդպիսի ծաղրալի խաղալիկ է դառել Նենգաւոր Ալբիոնի ձեռքին։ Եթէ նուն այժմեան դէպքից էլ Անգլիան օգուտ չը քաղեց, դարձեալ կը տեսնենք որ, տարիներ չանցած, նա հէնց միայն մի բուռ զօրքով կը մտնէ Անատոլիա և Հայաստան, ունենալով իրան հաւատարիմ դաշնակից բոլոր քիւրդ, չէրքէզ և արաբ ազգութիւնները ու նոցա ցեղապետները։ Այն ժամանակ Թիւրքիան կը տեսնէ թէ ինչ խախուտ հողի վրա է կանգնած եղել նորա կենտրոնական ոյժը, որը լինելով այժմ միայն Ստամբուլի փեղեքածի ձեռքին, կը մնայ այն ժամանակ դարձեալ Ստամբուլում, բայց առանց բոլոր գաւառների կտրած, միայն սուլթանի սէրայլում և Դօլմաբաղչէի պալատի մէջ։ Այս տեղ Անգլիան կը պահէ սուլթանի հարէմը մի քանի տարի իր հաշւով մինչև որ սուլթանների բոլոր ցեղը գոհ կը գնայ Անգլիայի մըկըրատներին և Թօյնին։

Ահա՛ ինչ է սպասում Թիւրքիային, եթէ նա իր ձեռքով ինքնավարութիւն չի տայ Հայաստանին, ահա՛ ո՞ր տեղ կը վերջանայ սուլթանների իշխանութիւնը, եթէ Ստամբուլի կառավարութիւնը չի շտապի հիմնաւոր կերպով դարման հասցնել իր մօտալուտ կորստին, փրկելով իր ոյժը և անկախութիւնը Հայաստանի լայն ինքնավարութեամբ։

Գր. Նիկողոսեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՍԻՄՖԷՐՕՊՕԼԻՑ

18 դեկտեմբերի

Գուցէ ընթերցողը յիշէ որ անցեալ տարի «Մշակի» մէջ տպված էր մի լուր տեղիս փոխադարձ բանկի վարչութեան արած բարեգործութեան մասին, վարչութիւնը Սիմֆերօպօլի հայ ծխական դպրոցի 18 չքաւոր աշակերտների համար վճարեց ուսման, դասական պիտոյքների և կօշիկների գինը ու այդ աշակերտներին բանկի սաներ անուանեց։ Այս տարի սեպտեմբերի 19-ին վարչութիւնը աւելի ընդարձակեց իր բարեգործութիւնը՝ նշանակելով քաղաքիս մէջ գտնված 11 ուսումնարաններում բանկի վարչութեան անունով, սաներ հետեւեալ կերպով. ռուսաց Պետրօպաւլովսկեան ծխական դպրոցում 15 սան, յունաց եկեղեցու ծխական դպրոցում 10, հայոց ծխական դպրոցում 15, հրէից արքունի ծխական դպրոցում 15, քաղաքային 4 դասատուն ունեցող դպրոցում 10. հոգևոր դըպրոցում 5. պապադաւան հայոց ծխական դպրոցում 8. կարայիմների դպրոցում 6. նոր բացված լուտերականների դպրոցում 3. իգական սեռի գիմնազիոնում 18, և արական սեռի գիմնազիոնում 13. ընդամենը 118 սան, որոց իւրաքանչիւրի համար նշանակած է 20-ական րուբլ։ Յարգելի վարչութիւնը ընտրել է իր անդամներից իւրաքանչիւր ուսումնարանի համար մէկ մարդ, որ գործում է վարչութեան ցանկութեան համաձայն։ փառք և պատիւ այսպիսի վարչութեանը, որ իր լումայից չէ խնայում գցելու ընդհանուր մարդկութեան գանձարանի մէջ։

Մի այլ ուրախալի լուր։ Տեղիս իգական սեռի գիմնազիոնի մէջ ուսանում են մօտ 25 հայ աշակերտուհիներ, որոնցից շատերը առաջուց սովորած են իրանց մայրենի լեզուն և սորանով մեծ յառաջադիմութիւն են ցոյց տալիս ուսման մէջ։ Աշակերտուհիներից 4-ը իրանց չքաւորութեան պատճառով Սիմֆերօպօլի ծխական դպրոցի հաշւով էին ուսանում վերոյիշեալ գիմնազիոնի մէջ։ Եւ որովհետև հայ ծխական դպրոցը այլ ևս միջոց չունէր նոցա ծախսը հոգալու համար՝ հոգաբարձութեան գրաւոր խնդիրով ընդունվեցան 4 աշակերտուհիները արքունի ծախսով։

Քաղաքիս հայ կաթօլիկաց ծխական դպրոցը մշտական արդեանց աղբիւր չունենալու պատճառով մի քանի տարի փակված էր, իսկ հայ կաթօլիկ եւ ..կսեռ մանուկները մայրենի լեզուի ուսման համար դիմում էին հայոց ծխական դպրոցը։ Այժմ շնորհիւ Հ. Զաքարիա վարդապետ Գաւրգէնեանի նոյեմբերի կէսից բացվեցաւ երկսեռ դպրոց իւրաքանչիւրը մէկ դասատունով։ Գերապատիւ հայրը ստորագրութիւն է բացել այս գեղեցիկ նպատակի համար և հրաւիրել է հայ կաթօլիկ ուսուցիչ և ուսուցչուհի, իսկ ինքը գեր. հայրը կրօնագիտութեան դասատու պէտք է լինի։ Դասագիրքը առ այժմ հայոց լեզուի համար ընդունվել է «Մայրենի լեզուի» ա. տարի Կ. Պօլսի բարբառով տպագրած։ Այս դպրոցը ունի միայն մշտական աղբիւր տարեկան 100 րուբլի, որ տալիս է քաղաքային դուման ինչպէս և միւս դպրոցներին, իսկ ստորագրութիւնը ամեն տարի պէտք է կըրկնվի դպրոցի ապահովութեան համար։ Դպրոցը գտնվում է հայ կաթօլիկաց եկեղեցու ընդարձակ գաւթի մէջ։ Դպրոցի սենեակները լաւ են, թէ մաքրութեան և թէ լոյսի կողմից։

Գ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ՀԱՄԶԱՉԻՄԱՆԻՑ

12 հոկտեմբերի

«Մշակի» 167 №-ում, Ս. Տ. Մ. ստորագրութեամբ յօդուածը այնպիսի զօրաւոր ազդեցութիւն գործեց Համզաչիմանի վաղուց քնած բնակիչների վրա, որ ամենքը վրդովված իսկոյն ժողով կազմեցին և կամեցան դպրոց կառուցանելու հարցը վճռել։ Բայց այս անգամ ևս այդ ամենակարևոր հարցը գիւղական այլ վէճերի վերափոխվելով, աւելի խճըճված դրութեան մէջ թողին և սովորական դռւում գոչումով հեռացան միմեանցից և դպրոց չլինելու հարցը օդը ցնդեցաւ։ Այսպիսի արդիւնաւոր ժողովներ Համզաչիմանը շատ է ունեցել և միշտ էլ այսպէս կը լինի քանի անմեղ ամբոխի սանձը մնում է մի քանի ուսումնատեաց պարոնների ձեռին։—Թէև պ. Ս. Տ. Մ.-ի յօդուածը ծայրէ ի ծայր զուտ ճշմարտութիւն էր, բայց ափսոս, որ պ. նամակագիրը իր կարճատև այցելութեամբ չէր կարողացել ծանօթանալ այն խարդախ պարոնների գործունէութեանց հետ, որոնք իրանց եսամոլ և չարամիտ խարդախութեամբ միշտ ջանք են ունեցել դպրոցի կործանման և միշտ կուսակցութիւն սերմանել ժողովրդի մէջ, որ ջուրը պղտորի և իրանք ձուկ որսան։ Այդպիսի խարդախ որսորդներն, համզաչիմանցոց վհատեցնող, բթացնող, բարենպատակ գործերը սառեցնող և ամեն տեսակ յետադիմութեան միակ զօրաւոր պատճառներն են, տանուտէրը, ծխատէր Յովհաննէս քահանայ Իսակեանցը, հարուստ Ղ.ազար Կօծինեանցը և Յովհէլ։

չունեն իրանց տների տակ....կամ մի չեղած բարի, բուն աւետարանական, առանց որ և է մարդկային պակասութեան նշոյլն ունեցող հոգևորական, կամ մի անբացատրելի հրէշ չարագործ, կամ մի կին, որ սիրում է հրէշային սիրով մի մարդուն, որ նրան իր ամբողջ սրտով ատում և արհամարհում է և այլն.... Եւ ճշմարիտ Վիկտոր-Հիւգօի և ռոմանտիկական ամբողջ շկօլայի տիպերը սաստիկ ազդում են արտաքին զգայարանների վրա, բայց իւրաքանչիւրը ջոկ ջոկ վեր առած, չեն դիմանում մի խիստ րէալական կրիտիկայի, չեն դիմանում ճիշդ հետազօտութեանը։

Եթէ այդ մեղադրանքը կարելի է բարձել այնպիսի մի նշանաւոր գրողի վրա, ինչպէս Վիկտոր-Հիւգօն է, որ ճշմարիտ, թէև սխալ և վնասակար ուղղութեան, ռ օ մ ա ն տ ի զ մ ի ներկայացուցիչ է, բայց այնուամենայնիւ այդ ուղղութեան մէջ մի հսկայ է,—որքան աւելի կարելի է վնասակար համարել այն մանր մունր ռոմանտիկների գրուածները, որոնց հեղինակութիւնները այժմ հետզհետէ ներկայացնում է Թիֆլիսի այժմեան հայոց թատրոնական կօմիտէտը։ Զանազան գրուածներ ինչպէս «Արեան բիծ», կամ «Սէր առանց համարման» ամեն փոքր ի շատէ լուրջ կրիտիկայից ստոր են։ Դրանցով կարելի է միմիայն ժողովրդի ճաշակը փչացնել և մոլորեցնել հասարակութիւնը....Եւ այդ արած սխալը կարող է լինել անուղղելի.... Այդ տեսակ պիեսները կատարեալ absurdum են։ ....Մի կոմս ատում է իր կնոջ,—ինչի, ինքն չը գիտէ....այնպէս....բայց սիրում է մարկիզուհուն,—ինչի, նոյնպէս չը գիտէ։ Նա կամենում է բաժանվել իր ամուսնուց, կնոջ հայրը համաձայնվում է տանել նրան տուն, կոմսը մինչև անգամ պատրաստ է նրան ապրուստի մեծ միջոցներ տալ, նրանից ազատվելու համար, բայց յետոյ յանկարծ վճռում է իր կնոջ թողնաւորել—ինչի—յայտնի չէ։ Վերջը դարձեալ հաշտվում է իր կնոջ հետ և կրկին սիրում է նրան...ինչպէս կարողացել է նա սիրել իր կնոջը, որին մի քանի օր առաջ ատելով ատում էր,—դարձեալ յայտնի չէ։ Որ մեր հասարակութիւնը լցնում է թատրոնը երբ այդ տեսակ պիէսաներ են ներկայացնում և սաստիկ ծափահարում է երբ տեսնում է բեմի վրա կրքերի խիստ, թէև ամիտ արտայայտութիւններ,—այդ մեզ բոլորովին չէ զարմացնում։ Բայց որ գ. Սունդուկեան, որի մասին մենք անկեղծ կարող ենք ասել, թէ եղել է մեզ մօտ րէալական ուղղութեան հիմնող և պարագլուխ, այժմ իր հին ուղղութիւնը թողած, դարձել է ռոմանտիկական հին ուղղութեան կուսակից,—այդ մեզ զարմացնում է։ Մեզ յայտնի է թէ ովքեր են այժմեան կօմիտէտի անդամները. նրանցից մէկը կարող է լաւ ֆինանսիստ լինել, միւսը լաւ վաճառական, երրորդը լաւ խմբագիր, ուսումնական, ադվօկատ և այլն,—բայց ամբողջ կօմիտէտի մէջ Սունդուկեանը մենակ է որ հասկանում է ինչ է բեմը, ինչ է թատրոնը, ինչ է արհեստը, ինչ է գեղարուեստը, ինչ են բեմի պահանջողութիւնները...Ուրեմն ուզես չուզես պէտք է նրան համարես կօմիտէտի առաջնորդ....Ուրեմն այն մարդը, որ վաթսուններորդ թւականներում առաջինն է եղել որ իր րէալական ընթացքով և պիէսներով բողոքել է պատմական—սխօլաստիկական ուղղութեան դէմ, այժմ պարագլուխ է դարձել այն խմբի որ ջանում է մեր բեմի վրա հնացած ռոմանտիկական ուղղութիւնը պատւաստելու։

Եւ ուշադրութեան արժանի է որ մեր պատմական պիէսները, ինչքան էլ անհամ լինէին, դարձեալ ունէին մի արժանաւորութիւն, այն է ազգային սիրոյ տենդենցիա, որ նոյնպէս մի հասարակական բարձր գաղափար է, այն ինչ այժմեան պիէսներից և ոչ մինը, որոնք ներկայացվում են Սունդուկեանի առաջնորդութեամբ, չունեն և ոչ մի հասարակական տենդէնցիա։

Ճշմարիտ է վաթսուններորդ թւականներում ներկայացված հայոց պատմական պիէսներում մի մեծ պակասութիւն կար,—այն է որ նրանցից գրեթէ ոչ մինի մէջ չը կար կ ի ն, որեմն չը կար ս է ր, իսկ եթէ կային կանայք, ինչպէս «Շուշանիկի» մէջ, նրանք յափշտակված էին կամ կրօնական, կամ ազգային սիրով (թէև շատ անշնորհ ձևի սիրով), բայց ոչ թէ կանացի սիրով... իսկ այժմեան մշտական խումբի պիէսներից իւրաքանչիւրը հարուստ է սիրոյ արտայայտութիւններով, բայց ինչ սէր...

Աւ հասարակ յայտնի է, որ իւրաքանչիւր վէպ, իւրաքանչիւր ռօման, իւրաքանչիւր բեմական գրուածք պէտք է անպատճառ ս է ր ունենայ։ Բայց այժմեան ֆրանսիական րէալական դպրոցը պահանջում է որ սէրն էլ չը լինի միմիայն իդէալական, ռօմանտիկական, բայց կրթիչ, հասարական, եթէ կարելի է ասել գ ո ր ծ ն ա կ ա ն, ունենայ մի խօսքով հասարակական ձգտումները օգտաւէտ հանդիսանայ ոչ թէ միայն միմեանց սիրող երկու սրտերի անձնական բաղդին, բայց արդիւնաւոր լինի և հասարակութեան համար...

Սունդուկեանցի մի պիէսայում այդ տեսակ սիրոյ նշոյլներ կան, բայց շատ թոյլ և չը վերջացած. մինչև անգամ այն հերոսը որ սիրում է այդ տեսակ սիրով, վերջը դաւաճանում է իր բռնած ընթացքին և գաղափարներին և յետ է քաշվում.... Միթէ դա հասարակական գաղափար չէ,—իրագործել սիրոյ օգնութեամբ այնպիսի ընտանիք, որի մէջ ընկերացող երկու անձինքն էլ՝ Միքայէլը և Անանին, երկուսն էլ իրանց աշխատանքով ապրէին և այդպիսով բողոքէին ընտանեկան ճնշման դէմ.... Նոր սկզբունք հաստատէին հին սկզբունքի դէմ։ Բայց ոչ Միքայէլը, ոչ էլ Անանին ոյժ չունեն իրանց սիրոյ օգնութեամբ իրագործել այդ հասարակական գաղափարը և կանգնում են կէս ճանապարհի վրա, խոնարհվելով աւանդութիւններին և նախապաշարմունքներին....

Համեմատենք այժմ սիրոյ երկու արտայայտութիւններ. Վիկտոր—Հիւգօի «Անջէլօ» ողբերգութեան Տիզբի սէրը, Բուլվէրի «Րիէնցի» ռօմանի իրան հերոսի Րիէնցիի սիրոյ հետ։

Տիզբի սէրը անբացատրելի, անմեկնելի, վերին աստիճանի վառված, կասենք անբնական, հրբէշային, հիւանդոտ սէր է։ Նա սիրում է մի մարդուն, որի մասին գիտէ, թէ ուրիշ կնոջ է սիրում, իսկ իրան ատելով ատում է և խոր սրտից արհամարվում է....

Ահա սորա մէջն է արտայայտվում ռոմանտիզմի ամբողջ հրէշաւորութիւնը.... Տիզբը մեռնում է իր սիրոյ առարկայի ձեռքից, որ նրան արհամարհում է, ինչպէս մի պիղծ, մի յանցաւոր էակին, և նա մեռնում է ե ր ջ ա ն կ ու թ ե ա մ բ, որովհետև իր մահը ստանում է այն մարդու ձեռքից, որին սիրում է։ Դա մի հրէշաւոր, մի սարկային սէր է.... Ինչ կրթիչ ներգործութիւն կարելի է ունենալ հասարակութեան վրա այդ տեսակ հարբեցնող, մոլորեցնող, գրգռող, անբնական, հիւանդոտ, վատառողջ, հրէշաւոր ոգու արտայայտութիւններով....

Ուրիշ կողմից մենք գտնում ենք Բուլվէրի «Րիէնցի» ռօմանի մէջ Րիէնցի տիպի նկարագրութիւնը։ Րիէնցի XIV-րորդ դարի հռօմայեցի յեղափոխիչը, երազում էր վերականգնեցնել Հռօմայական հին պետութիւնը.... Ժողովուրդը նրան առաջարկեց դ ի կ տ ա տ օ ր ի տիտղոսը, բայց նա մերժեց և ընդունեց միայն ժողովրդական տ ր ի բ ու ն ի համեստ տիտղոսը։ Րիէնցի վառված է երկու ըզգացմունքով. կրօնական զգացմունքով և սիրով դէպի իր ազգն ու հայրենիքը։ Րիէնցի սիրում է Նինային, որովհետև Նինան համակրում է այն վեհ գործին, որին ծառայում է Րիէնցի, և որի աջողվելուն պատրաստ է իր կեանքն անգամ զոհել։ Րիէնցի սիրում է Նինային և զգում է որ իրանց փոխադարձ սէրը աւելի էլ ոգևորում է իրան դէպի հայրենասիրութիւնը։ Րիէնցիի և Նինայի սիրոյ արտայայտութիւնները, նրանց համբոյրները լծորդաբար են ընթանում հայրենիքի վերականգման և նրա ապագայի երջանկութեան մասին մտածողութիւնների հետ։ Նինայի իւրաքանչիւր համբոյրը, իւրաքանչիւր խօսքը Րիէնցիին նոր ոյժ է տալիս իր ազգի գործի մասին մտածելու, այդ գործը աջողութեամբ տանելու, ազգին ծառայելու....

Ահա կրթիչ սէր, հասարակական ձգտում ունեցող սէր, եթէ կարելի է ասել գ ո ր ծ ն ա կ ա ն, րէալական սէր....

Համեմատեցէք այդ սէրը՝ սիրոյ այն բոլոր արտայայտութիւնների հետ, որոնց կերակրում է մեզ Թիֆլիսի կօմիտէտը իր բոլոր անգոյն պիէսաներում....

Այդ բոլոր պիէսաներից ինչ հասարակական գաղափար պէտք է սովորի հայոց հասարակութիւնը.... Մարդը թատրոնից դուրս գալով, բացի ներվերի սաստիկ և մի և նոյն ժամանակ անգիտակցական և աննպատակ գ ր գ ռ ու մ ի ց, ուրիշ ոչինչ չէ դուրս բերում....

Ահա ինչպէս է առաջնորդում մեզ մեր ինտելլիգենցիան։ Հարկաւոր կը լինէր նախ քան սկսել ներկայացումները, գուցէ դեռ մի ամբողջ տարի լաւ մտածել և պատրաստել րէպէրտուարը....

Ինձ կասեն՝ ինչի չեմ խօսում դերասանների խաղի մասին։

Պարզ է որ ռոմանտիկական րէպէրտուարի մէջ խաղացող դերասանները պէտք է ռօմանտիկական շկօլային պատկանեն և անբնական, հակարէալական պիէսաներում չէ կարելի իրական, րէալական կերպով խաղալ....

Շկօլան փչացնում է և խաղը և դաստիարակում է անբնական խաղացողների ամբողջ սերունդը։

Եւ նրանք, որոնք առաջ բողոքեցին սխօլաստիզմի և ռօմանտիզմի դէմ, այժմ պէտք է իրանք խաղան ռօմանտիկական դպրոցի պիէսաներում և այդպիսով ընդդէմ գնան իրանց առաջվայ ուղղութեանը։ Ինչ որ առաջ ժողովրդի համար վնասակար, փչացնող և անբարոյականացնող էին համարում,—այժմ պէտք է պաշտօնապէս կրթիչ և բարոյականացնող համարեն։

***

սէփ Տէր Մելքիսեդեկեանց։ Ահա այսպիսի չահամոլ անձանց կամայականութեան ալիքների մէջ ծփում և յետ ու առաջ է գնում ամբոխը։—60 թւին Ալէքսանդրապոլի Յ. քահանայ Կոստանեանցի ներկայութեամբ հասարակական ժողով կազմեցին և յօգուտ դպրոցի ստորագրութիւն բաց արին. գումարը հասաւ հազարի. ամէնքը իրանց կարողութեան չափով ստորագրեցին։ Վեհափառը իր օրհնութեան կոնդակով հաստատեց ընտրված հոգաբարձուներին. բայց ափսոս, որ հետևանքը ոչինչ եղաւ. մի քանի ժամանակից յետոյ ամեն բան օդում ցնդեցաւ և ստորագրողաց անունները իրանց նուէրի հետ դեռ մինչև այսօր մնում են «Արարատի» 71 թուի մարտ ամսի համարում մեռեալ տառեր։ Ինչի։ Որովհետև դպրոցի անհաշտ թշնամի պ. տանուտէրը ամեն րոպէ ժողովրդին գայթակղեցնում է հետևեալ հրապարակախօսութեամբ. «Տօ, ղորդ, էս ինչ խամութին էր արինք, մեր բէխէքը փիլիսոփայ, թէ վրդապետ են դառնալու։ Ո՞ւմ կշտին ըաի որ մի գիր ու ղալամ չը սորվին. էլ քուրի պէս գնալ թումաններով փող գրուելս ծրն էր։ Ես որ խեղթւեմ, կոպէկ տուողը չեմ»։ «Ձեր փողերից Աստծով մխիթարէք, էդ գնալն էր ինչ գնաց, դիփ կերան» քարոզում էր պարզամիտ ժողովրդին մեր խելօք հայրիկը։ Հէլէ կառնին, հեգնելով բղաւում էր Ղ. Կօծինեանցը իր արբանեակներով, մի տինիչկայ կը տամ, որ աչքները կոխեն, փողը մենք տանք, մատնանց Ակոբի անումը յիշուի՞»։

Այն օրից մինչև ցայսօր այս գիւղում իրար ետևից ուսուցիչներ են եկել որոնցից ոչ մինը մխիթարված չէ գնացել այս գիւղից. որի վարձն են կտրել, որի գլուխը ջարդել, որին առանց հիմնաւոր պատճառի արտաքսել։ Պատճառը։ Պատճառը դարձեալ յիշեալ տէր-հայրն է և նրա արբանեակները։

Վերջին ժամանակներում հրաւիրեցին ուզունլարցի պ. Հալաճեանցին ուսուցիչ։ Բայց մի և նոյն սովորական խաղը խաղացին և սրա գլխին։ Ինչի։ Որովհետև յիշեալ տէր-տէրը առաջարկեց դըպրոցի վարչութեան որ իր որդի Սահակին ևս պաշտօն տան ուսումնարանում։ Բայց երբոր բացասական պատասխան ստացաւ, Տէր հայրը ըսկսեց իր սովորական խարդախութիւնը գործ դընել. սառեցնել ժողովրդին իրանց մտադրութենից։ Ժողովրդոցը բաժանեց երկու կուսակցութեանց և բերել տուէն իրանց համար Գիլիջանից մի ուսուցիչ, որ տէրտէրի նոր փեսան է և տանուտիրոջ խնամին և որ ինչպէս ասված էր «Մշակի» 167 №-ում ներքին լուրերի մէջ, ժամագիրքը իր հօր մօտ է աւարտել։ Համզաչիմանը յացի ուզունլարցի Մ. Հալաճեանցից, ունեցաւ մի առանձին դպրոց ևս առանձին վարժապետներով, որոնցից մէկը՝ տէրտէրի որդին, պ. Սահակը, որ վեց ամսուայ շրջանում իր բոլոր կուրսը աւարտեց Հառիճայ դպրոցում։

Համզաչիմանի դպրոցական գործերը կարգի գըցելու համար եկաւ (աջահամբոյրը օգուտ մնաց իրան) Յ. Փ. Կոստանեանցը, ոչինչ չարաւ։ Եկաւ Ալէքս. յաջորդը բան չը շինեց։ Եկաւ պ. Պռօշեանցը և ոչինչ չարաւ։ Գիտեմ պ. Պռօշեանցը հեռուից այժմ կարծելիս կը լինի թէ իր միացրած կուսակցութիւնները դառան ու գայլի պէս իրար հետ արածում են։

Մատինեանցից յետոյ առաջին տեղը բռնված պ. Ղազար Կօծինեանցը որ իր գիւղի համար ժամ չէ անում, ուրիշ տեղ պատարագներ է գործում, մի կոպէկ իր գիւղի դպրոցին խնայում է, իսկ Ջալալ-Օղլի դպրոցին 200 ր. միանգամից է նուիրում, չը նայելով որ իր որդիքը Համզաչիմանի դպրոցում են սովորում։ Բան կայ, պ. Կօծինեանց, եթէ ոչ, 200 ր. դու երբէք չէիր նուիրի. մենք քեզ լաւ ենք ճանաչում։

Դպրոցի թշնամիներից մէկն էլ Յ. Տէր-Մելքիսեդեկեանցն է, որի կեանքի վայելչութեան մասին մի գաղափար կազմելու համար բաւական է տեսնել նրա կմաղքի վրա գըզգըզված կեղտոտ չապիկը, սոլդատի լէն շինելը, քնձոտ փափախը (քըչից 15 հազար ր. կարողութիւն ունի)։ Էլ ի՞նչ երկարացնեմ. մի զարմանալի ժլատ արարած։ Դըպրոցի երրորդ թշնամին է Տ. որ օրական 2 ր. արաղ է կոնծում։ Աղքատներից կլպում, ինքնագլուխ գործերը վերջացնում, ինչպէս իր քէֆն է տալիս։ Խաբեբայութեամբ յանուն դպրոցի խոտ հաւաքում, յետոյ իր ուզած մարդկերանց վրա բաժանում. գայլս խրատում, ինքը միշտ անխրատ ու հարբած փողոցները չափում։ Մի խօսքով Համզաչիմանը իր օրով այսպիսի անարժան, մօլի, և դպրոցի անհաշտ թշնամի մարդ չէ տեսել։ Չորրորդ և գլխաւոր թշնամին է տէր-Յովհաննէս հայրիկը,

Այս տխուր հանգամանքների վրա դարձնելով հօգևոր իշխանութեան և թեմական տեսչի ուշադրութիւնը, կնքում եմ նամակս, աւելացնելով հետևեալ երկու տողն էլ. «Համզաչիմանի դպրոցը մասամբ յառաջադիմութիւն կունենայ միայն այն ժամանակ. երբոր ուսուցիչը ուղարկված կը լինի թեմական տեսչի կարգադրութեամբ. կը բնակվի առանձին իրա համար և հետևաբար ժողովրդի ոչ մի կուսակցութեան չի պատկանի։»

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 1-ին իշխանուհի Ե. Ի. Ենգալիչեվա, մասնակցութեամբ տ. տ. Դեկեր-Շենկի, Լվօվայի և պ. պ. Դեկեր-Շենկի և Բարեցկու, կը տայ հրաժարական ներկայացումն Արծրունու թատրոնում։

—

Մեզ հաղորդում են ՇՈՒՇՈՒՑ, որ այնտեղ ամեն բան թանգացել է. հացի պուդը 2 ր. 50 կ. է ծախվում։ Բնակիչների ստորին դասի դրութիւնը շատ վատ է։ Թէ Շուշու և թէ նրա շրջականերում անդադար աւազակութիւններ են պատահում։

—

Երկուշաբթի, հոկտեմբերի 29-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Ամառային թատրօնում հայ դերասանական մշտական խումբը յօգուտ օր. Աստղիկի ներկայացրեց «Անջէլօ», դրամա 4 արարուածներով, հեղ. Վիկտոր Հիւգօյի։ Օր. Սիրանուշ երգեց։ Օր. Աստղիկ մի քանի ընծաներ ստացաւ, իսկ օր. Սիրանուշ մի փունջ ստացաւ։ Շաբաթ, նոյեմբերի 3-ին նոյն խումբը կը ներկայացնէ «Սէր և նախապաշարումն» և մի վօդըվիլ։

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են, որ հոկտեմբերի 15-ին կոլօնիայի (?) ճանապարհին մորթել են մի Թուրքի։ Յանցաւորները դեռ բռնված չեն։

—

Մեզ հաղորդում են ԳԱՆՁԱԿԻՑ, որ հոկտեմբերի 15-ին տեղական հասարակութիւնը ընտրել է նոր քաղաքագլուխ։ Ընտրվածը պ. Ղ. Ս. Յովհանիսեանն է։ Թղթակիցը յոյս է յայտնում, որ ընտրված պարոնը բարեխղճաբար կը կատարի իր պաշտօնը։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք Վ.ԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ հետևեալ գիրքը. «Քրիստոնէական վարդապետութիւն ըստ ուղղափառ դաւանութեան Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ», աշխատասիրութիւն Սարգիս Բարսեղեան Գնունու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՄԱՍԻՍԻ» ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՒՇԻՑ ՕԳՈՍՏ. 9-ԻՑ

—

Հետևեալ օրը առաւօտուն կանուխ Բատնոցի սքանչելի վայրերէն անցնելով մտանք Մէնզկերտի (Մանազկերտի) սահմանն, այս վայրերու չքեղութիւնը, մանաւանդ առաւօտեան պահուն արեգական ծագման ատեն, նկարագրելու ձեռնարկը արդարև ծանր է. Մանազկերտի դաշտին՝ հարաւէն Սեպհան և արևելեան հարաւէն Կոբի լերանց կազմած սքանչելի տեսարանին նկարագրութիւնն գլամաւթին և գրաւփայէլ կը պահանջէ։ Այս կողմերը բոլորովին Քրդաբնակ են այժմ և Հասանացի Սօֆի Քուրդ ցեղապետին իշխանութեան տակ։ Ամբողջ երկիրը Հայաբնակ էր 1829-ի գաղթականութենէ յառաջ, և ուր հայկական գերեզմանատանց և յիշատակարանաց տխուր և սրտաճմլիկ տեսարաններ կը բացուին հայ ուղևորին առջև. կան նաև քանի մը դիւապաշտ Եզիտիներու գիւղեր, որք Վանայ կողմերէն Հայոց յաջորդեր են։ Քիչ մը յառաջ անցնելով դէպ յարևելս՝ կը տեսնուի Մանազկերտի ընդարձակ և լայնանիստ այժմու գիւղաքաղաքը, որ թափուր լինելով 1829-ին 'ի Հայ բնակչաց, հազիւ 180 տուն Հայ կան նորեկ այլ և այլ կողմերէ. բերդը բոլորովին քանդուած է. սակայն հայկական հին մեծագործութիւնք կը յիշեցնէ։ Հայք ունին 4 եկեղեցի կանգուն և փառաւոր և ոչ մի դպրոց։ Արդէն Կարինէն դուրս ելնելով միայն Բասէնայ մէջ Տէլլի—Պապայի և Բագրեւանդայ մէջ ալ Դպրոցասիրաց Արևելեանի վարժարանը կան. ամբողջ Մանազկերտ, Պուլանըխ և Մշոյ ընդարձակ դաշտը վարժարանէ զուրկ են։ Պուլանըխայ Յոբայ Ս. Դանիէլ վանուց մէջ Ս. Առաջնորդ Հօր հոգատարութեամբ 12 աշակերտաց համար բաւական օրինաւոր գիշերօթիկ վարժարան մը կայ, և Մշոյ դաշտին մէջ ալ պիտի բացուին մօտ օրերս. Մանազկերտի առաջ Եփրատ գետին աջ կողմը կայ «Էկնախօճա» և ձախ կողմը «Ողջոյն» դիմացէ դիմաց Հայ գիւղօրէք, կենացս մէջ չը պիտի մոռնամ երբէք Էկնախօճի 7—8 տարեկան հայուհեաց խմբին մէկ անդամին հետ ունեցած խօսակցութիւնս, զոր ամբողջ հայ ազգին ուշադրութեանը կը յանձնեմ, նոյնպէս և խղճին. Թողունք որ, ո՛ր գիւղերէն որ անցնէի, Հայեր ամեն հասակի՝ «Աղա, մեզի լոյս պիտի գա՞յ, էլ մինչև երբ Քրդի ձեռքը եէսիր պիտի ըլլանք, գիտութիւն էլ չունիմք որ մեր ցաւը աշխարհքի յայտնենք, մեզի չէք ադատեր, պարէ լեզու տուէք մեզի, բան սորվեցուցէք որ մեր դարտ իշխենանք (իշխենք) յայտնել» կաղաղակէին։ Շեղեցայ խնդրէս, խօսակցութիւնս պիտի պատմէի, Եփրատի ափանց վրա բարձրաւանդակի մը ծայրը հայ խումբը տեսնելով «Արէք աղջիկներ, կանչեցի, դուք ո՞ր գիւղից էք»։ Մեր այս երկտող հայացի հրաւէրէն մատաղ օրիորդք համարձակութիւն առնելով մօտեցան և ինչ պատճառաւ այս կողմերը գալերնիս հարցուցին, երբ իմացան մեր դաստիարակութեան պաշտօնը, աքանչելի լեզուաւ մաքուր և յստակ և այս երկրին յատուկ առոգանութեամբ անոնցմէ մին հետևեալը ըսաւ. «Մենք եկեղեցի էլ ունինք, երէց էլ, վարժատուն ունինք՝ էմմա վարժապետ չունինք. արէք մեր լաճերը կարդացէք, ձեր հախը կու կտրեմք. վախիլ մի՛ք»։ Եօթնամեայ դեռահաս օրիորդի մը այս զգացմամբ լի հրաւէրը բոլոր ազգին ուշադրութեանը կը յանձնեմք։ Հայաստանի այս խորերր վայրենի Քրդերէ շրջապատեալ այս մթին խորշերու մէջ այսչափ ուսումնասիրութիւն և հայրենասիրութիւն և ամօթխած պարկեշտութի՛ւն, ստուգիւ զարմանալի և մխիթարական երևոյթ մ'է։ «Շատ լաւ, շատ լաւ» ըսի և անցայ յուզեալ։ Երանի է թէ այս ազգօգուտ ընկերութիւնք քանի մը տարիներ յառաջ ելնէին գործելու և ի՛նչ տաղանդներ պիտի ունենայինք շահած և այժմեանէն ո՛րչափ տարբեր վիճակի մէջ պիտի տեսնէինք զազգը։ «Լաւ է անագան քան երբէք» կըսէ առածը. ոյժ, կեանք տուէք, Հայեր, ձեզմէ լեռներով սարերով բաժանեալ՝ բայց սրտով ձեզ հետ միացող և հայրենեաց հողին իբրև յամառ կցուող այս թշուառ հայուն, դու որ հեռի հայրենեաց տառապեալներէ և փուշերէ օտարի վարդեր կը շոյես, օտար ափեր կը զարդարես, լոյս և կեանք տուր եղկելի և բարբարոսաց շրջապատեալ այս անկեալ հայոց. երանի է քեզ որ միջնորդներ զօրավիգ և աշխոյժ և ամուր խողովակներ կան պատրաստ քու մատակարարութեանդ համար պատրաստ քեզ ծառայելու ի փոխադրութիւն. օգնէ և թև տուր ընկերութեանց և ահա քո փափաք լրացած պիտի տեսնես։

Մանազկերտի բարձրաւանդակներէն հետզհետէ Խոխոռունիք կը ներկայանան ուղևորին աչաց «Պուլանըխ» օտար անուան տակ. Պուլանըխ ընդարձակ դաշտ մ'է բերրի և քաջ մշակեալ, թէպէտ ցորենէն, գարիէն և կորեակէն զատ ուրիշ բան չը տեսնուիր հոն. փորձուած է որ այսպիսի լաւ կլիմայի տակ ամեն տեսակ բերք կը յաջողին և բիւրապատիկ կը վարձատրեն անխոնջ մշակի աշխատասէր ձեռք. Պուլանըխայ մէջ չը տեսնուիր մէկ կանգուն երկիր անմշակ, ամբողջ գիւղերը հայաբնակ են և 5000-է աւելի տուն կայ 30-40-ի չափ գիւղօրէից մէջ. կան 250-200 տամբք մեծամեծ գիւղեր, բայց ափսո՜ս որ և ոչ մէկ տեղ մի դպրոցի հոտն անգամ կառնուի։ Ես հաւատացի որ դրդողք և մղիչ զօրութիւնք պակաս են այս կողմերը. եթէ Դպրոցասիրաց—Արևելեան ընկերութիւնը այս դաշտին մի յարմարագոյն տեղը վարժարանի մը հաստատութիւնը որոշէ, քիչ ժամանակէն իբր տարափոխիկ ախտ այս վարժարանը իւր ազդեցութիւնն պիտի ունենայ շրջակայ գիւղօրէից վրա, որք այսօր խաւարի մէջ են։ Ռուսահայոց մէջ երկրագործական վարժարանի մը ի Հայաստան հաստատման որոշումը լսեցի. Պուլանըխ սոյնպիսի վարժարանի մը հաստատութեան ամենայարմար տեղն է՝ տեղւոյն բարեբերութեան, կլիմային առողջութեան և Հայոց բազմամարդութեան նկատմամբ։ Եթէ լաւ քննուի ըսածիս ճշմարտութիւնը, պիտի յայտնուի։ Սա ևս հարկ է յայտնել որ Մանաւազկերտ և Պուլանըխք, վերին և ստորին, և նոցա դրացի Նիգ՝ հայութեան կեդրոն մ'են և ընդարձակ ասպարէզ գործելոյ։

Յուսալով որ Դպրոցասիրաց—Արևելեան ազգօգուտ ընկերութիւնն իրեն զրկուած և զըրկուելիք ընդարձակ տեղագիրներն հրատարակելով՝ ազգը պիտի բարեհաճի իւր խոր ուշադրութիւնը սոյն գաւառաց վրա դարձնել և լուսաւորել Տարօնոյ բազմամարդ դաշտի դրացի և սոյն երկիրն, որոյ կրթութիւնն ու լուսաւորութիւնը յոյժ հարկաւոր են ազգիս վերանորոգման և յառաջադիմութեան մեծ բայց ԴԺՈՒԱՐ գործին։

Հաճեցէք, խմբագիր տէր, ներկայս ձեր պատուական թերթերէն միոյն մէջ գետեղել, որով պատիւ և մխիթարութիւն ունիմ ըլլալ միշտ անձնուէր ազգիս։

Մ. Յ. Սարըեան

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 29 հոկտեմբերի, (10 նոյեմբերի։) Կոմս Շուվալօվի յետ կանչելու մասին տեղի ունեցած տարաձայնութիւնների առիթով «Times» լրագիրը, քննելով Անգլիայի դէպի Ռուսաստանն ունեցած յարաբերութիւնները, նկատում է, որ կարելի էր հակառակել ռուսաց ծրագիրներին, բայց ռուսաց ժողովրդի բնաւորութեան վրա արած յարձակմունքներն անարդար և անտեղի են։ Ճգնաժամն անցած է, եթէ միայն ռուսները նրան չը վերականգնեն իրանց անյողդողդ դիպլօմատիական գործունէութեամբ Կ. Պօլսում։ Եթէ ի նկատի չառնենք այն ժամանակաւոր գրգռմունքը, որ գոյութիւն ունի աւելի Ռուսաստանում, քան թէ Անգլիայում, այն ժամանակ մենք կը տեսնէինք, որ իսկապէս չը կան այնպիսի խոչնդոտ հարցեր, որոնցով անկարելի լինէր երկու կառավարութիւնների և երկու ազգերի մէջ բարեկամական յարաբերութիւններ պահպանել։ Պալատական լրագիրը հերքում է այն լուրը, որ իբր Հէսսէնի մեծ հերցօգն ամուսնացել է Հաննօվէրեան դքսուհու հետ։

ԿՐՕՆՇՏԱԴՏ, 29 հոկտեմբերի։ Հետևեալ ամսից Կրօնշտադտի օֆիցէրների դասը կը հրատարակէ «Извѣстія миннаго офицерскаго класса въ Кронштадтѣ» վերնագրով մի ամսագիր։

ՓԱՐԻԶ, 29 հոկտեմբերի (10 նոյեմբերի։) Այսօր կայացաւ երկու սէնատօրների ընտրութիւնը. Շարանտի կուսակալութեան մէջ ընտրված է մարշալ Կանրօբէր, իսկ վերին Ալպերի կուսակալութեան մէջ ընտրված է հանրապետական Գիֆրէ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 հոկտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակն առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 75½ կ., երկրորդ 92 ր., 87 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 93 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակն արժէ 230 ր. 75 կ., երկրորդ 225 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակն արժէ 90 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 37 կ., ոսկի 7 ր. 83 կ.։ Տրամադրութիւնն ամուր է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԻՍԱՀԱԿ ՄԱՐՏԻՆԻՉ ՅՈՎՍԱՆՈՎ, ցաւելով յայտնում է իր ամուսին ԹԱԼԱԼ ԱՆՏՕՆՕՎՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՄԱՍԻՆ, խնդրում է բոլոր բարեկամներին և ծանօթներին ներկայ գտնուել յուղարկաւորութեան հանդէսին: Հինգշաբթի, Նոյեմբերի 1-ին առաւօտեան 10 ժամին հանգուցեալին իր սեփական տանից, որ Կոլօնիայում է գտնւում, տանելու են Կուկիայի Թանգոյեան Աստուածածնի եկեղեցին:

2—3

ՋԱՔ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ «ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԸ» ստացել է

1 Սրուանձտեանց—ԹՈՐՈՍ ԱՂԲԱՐ 1 ր. 25 կ.
2 Ս. Մանդինեանց—ԿՐՕՆՔ ՀՌԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ 1 ր. —
3 Բժիշկ Ա. Բաբայեանց ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ 1 ր. —
4 Ա. Բահաթրեանց—ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒԻ — 25 կ.
5 Երկաթէ ԴԻՄԱԿՈՎ ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԱՒԵՏԻՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ 1 ր. —
6 Ց. Շիշմանեանի—ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՒԱՔՈՒՄՆ Ա. 1 ր. 15 կ.
7 Փարոս 1879 — — — թ. 1 ր. —

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՒ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ գրավաճառանոցներում ծախւում են պ. Մսերեանցի հրատարակած տղայոց ընթերցանութեան համար հետևեալ նոր

Մատեանքը.

1. ՀՍԿԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՔԵՐ, անգլիական վէպ, պատկերազարդ. գինն է 10 կոպ.:
2. ԵՂԲԱՅՐ ԵՒ ՔՈՅՐ, գերմանական վէպ, պատկերազարդ (չորս խրոմոլիտոգրաֆիա). գինն է 30 կոպ.:
3. ԱՐՔԱՅԱԴՈՒՍՏՐ-ՎԱՐԴԵՆԻ, գերմանական վէպ, պատկերազարդ (վեց խրոմոլիտոգրաֆիա). գինն է 35 կոպ.:

Նոյն գրավաճառանոցներում կարելի է բաժանորդ գրուել նաև յառաջիկայ 1880 թուականին հրատարակելի «ՓԱՐՈՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ պատկերազարդ հանդէսին, որոյ գինն է 2 րուբլի:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի պ. Զարմայր Մսերեանցին 'ի Մոսկուայ:

3—3

ОТЪ

АДМИНИСТРАЦІИ ГАЗЕТЫ „ТРУДЪ“.

Контора Редакціи новой еженедѣльной русско-армянской политико-литературной газеты „Трудъ“ помѣщается на Головинскомъ проспектѣ, въ верхнемъ этажѣ зданія князя Багратіонъ-Мухранскаго, подъ № 22; входъ въ контору со двора, со стороны классической гимназіи. Къ выпуску перваго номера редакція приступаетъ въ декабрѣ мѣсяцѣ сего 1879 г., а потому гг. подписчики съ минувшаго іюля будутъ считаться вступившими въ число подписчиковъ съ предстоящаго декабря, если со стороны ихъ не будетъ, согласно уже неоднократно напечатанному объявленію, обратнаго востребованія состоявшагося взноса по первое число предстоящаго ноября. Контора открыта для подписки ежедневно, за исключеніемъ дней воскресныхъ, отъ 9 часовъ утра до часу по полудни. Личныхъ объясненій по дѣлу редакторъ въ обязательно-опредѣленные часы, до начатія изданія, на себя не принимаетъ. Годичные взносы полностью производятся напередъ и притомъ безъразсрочки.

ПЛАТА ВЪ ГОДЪ:

1) Подписчикамъ городскимъ:
Съ доставкою въ Тифлисѣ . . . . р. с. 5—50.
Безъ доставки . . . . „ „ 5— „

2) Иногороднымъ по Имперіи:
Съ пересылкою за счетъ редакціи. . р. с. 6— „
Внѣ Имперіи по международному тракту. . . . . „ „ 7— „

При каждой перемѣнѣ адреса дальнѣйшая затѣмъ обязательная доставка или пересылка газеты должна оплачиваться, сверхъ установленной платы, дополнительными 25-ью копѣйками.

На пол-года подписки не допускаются.

Органъ, при наличности пяти-сотъ подписчиковъ, будетъ издаваться весь годъ въ послѣдовательномъ порядкѣ въ величинѣ с.-петербургской газеты „Голосъ“.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Աշխատանք» լրագրի խմբագրութեան կողմից:

Նոր՝ «Աշխատանք» անունով ռուսա-հայ քաղաքագիտական-գրականական շաբաթաթերթի լրագրութիւնը գտնւում է Գոլովինսկի պրոսպէկտի վրա, իշխան Բագրատիոն-Մուխրանսկու շէնութեան վերին յարկում № 22. Կանտորայի (գրասենեակի) մուտքը գաւիթի՝ հայրին կողմիցն է, Կլասիքական գիմնազիոնի դէմ առ դէմ: Խմբագրութիւնն առաջին համարը մտադրւում է հրատարակել սոյն թւի դեկտեմբերից. եդ պատճառով անցած յուլիս ամսուան էն բաժանորդները, որոնք յետ չեն պահանջելու իրանց տված տարեկան բաժանորդագները մինչև առաջիկայ նոյեմբերի մէկը, կընդունուեն ինչպէս իսկական բաժանորդներ հրատարակման առաջին տարւայ համար: Խմբագրութեան գրասենեակը բաց է ստորագրութեան համար ամեն օր, բացի կիւրակէ օրերը, առաւօտի 9 ժամից մինչ մէկ ժամը կէսօրից յետ: Խմբագիրը անձնական բացատրութիւններ տալու պարտականութիւն յանձն չի առնում մինչ լրագրի հրատարակութեան օրը: Տարեկան բաժանորդագները պիտի՛ լինին վճարուած առաջուց և միանուագ:

Տարեկան բաժանորդագինը.

1) Քաղաքացի բաժանորդներին.
Տուն հասցնելով Թիֆլիսի մէջ Ռ. Ա. 5—50
Առանց տուն հասցնելու « » « » 5— »
2) Օտար քաղաքացիներին Ռուսիոյ կայսրութեան մէջ.
Խմբագրութեան հաշւով ուղարկելով « » 6— »
Ռուսիոյ Կայսրութիւնից դուրս միջազգային դաշնագրութեան համաձայն . . « »7— »

Իւրաքանչիւր՝ հասցէն փոխելուց յետ, պիտի խմբագրութեան հասցնեն, ինչպէս լուծումն, 25 կոպ. արծ. Կէս տարով ստորագրութիւն չի ընդունւում:

Լրագիրը մտադրւում է հրատարակել Պետերբուրգեան «Голосъ» լրագրի մեծութիւնով, ողջ տարին անընդհատ, հենց միայն բաժանորդագների թիւը կը հասնի 500-ի:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 31 — ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ — ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Հոկտեմբերի 30-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	15
Հին 84 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1420	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1245	—
Վիգրինի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	235	—
Երկրորդ 5% վիգրինի »	230	—
Մարսելի կուրսը 270—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	45
Վենայի կուրսը արժէ 121 գլ.	100	—
Դուրեժի բարաթը . . .	4	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	310	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	—	—
Շաքարը բրօյկու . . .	7	30
» միւս տեսակը . .	7	15
» չաքար աւազը. .	5	30
» տրանզիտը . . .	5	30
» մաքուր վճառած .	10	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից . . .	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից.	7.	40
Բուրդը թուշի. . . .	7	50
» թարաքամի . .	4	—
Ալիւրը Շորագալու . .	2	20
» Երևանի . . .	—	—
Գարին	1	40
Մոմը ընաճարպի (стеар.)	12	40
Մետաքսը Նուխւայ. .	180	—
Կախեթունը. . . .	140	—
Կոկոնը Նուխւայ (բոժ.)	50	—
Ֆրիզոնը (լասը) Ագուլեաց	65	—
Կօֆէն մօկօի	26	—
« լիւանի . . .	22	—
« Մանտինիյօն . .	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները .	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա. . . .	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդականների ընդունելութիւնը ցերեկվա և գիշերվայ ամեն ժամանակ, որը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Բժշկապետ Անանով:

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րոպէ առաւօտեան: Մինչև Միխայիլօվօ (խուռն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ:

	առաւօտ:	երեկոյեան.
Թիֆլիսից .	9. 21	5. 18
Գորի . . .	11. 58	9. 43
Միխայիլօվօ. .	1. 29	11. 59
Րիօն. . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	

	առաւօտ:	
Փօթիից. . .	9. 13	
Րիօն. . . .	12. 13	
Միխայլօվօ . .	5. 39	1. 37
Գորի . . .	7. 5	4. 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ. .	90	68	38
Գորի . . .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ. .	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն . . .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի. . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փոստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունւում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7: Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փոստը ստացւում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր: Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակ արժէ .	2
Ռուսաստան և Եւրոպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ. .	7
Ամերիկա	7
Պարսկաստան . . .	7
Հնդկաստան . . .	70
Եգիպտոս . . .	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտեան 9-ից մինչև 1 ժամը:

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւնների, Քուչարեանց վիրաբուժական և աչքի հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ.:

Երեքշաբթի. Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Րէյխ աչքի հ., Վերմիշեվ ներքին հ., Ժուրավլէվ վեներական և կաշու հ., Բաբօվ կրծքի և ներքին հ.:

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Աստուածատուրով կանանց հ.:

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ և Րուդկօվսկի ներքին հ., Քուչարեանց սիֆիլիսի և միզային գործարանների հ., Ժուրավլէվ ջղային հ.: Բաբօվ կրծքի և ներքին հ.:

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ., Աստուածատուրով վեներական և կաշու հ.:

Շաբաթ. Վէրմիշեվ ներքին հ., Րէյխ աչքի հ., Ժուրավլէվ վեներական և կաշու հ.:

Օբրէխտ, ատամի հ., ընդունում է իր տանը ամեն ժամանակ աղքատ հիւանդներին Բժշկանոցի տոմսակով:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ՇԱՄԱԽԻ. Մ. Ս. Ձեր պաշտօնական հերքումն կը տպենք հետևեալ համարներից մէկի մէջ: Ցուցէ տպագրութիւնը քիչ ուշանայ, որովհետև նամակը պէտք է թարգմանենք:

—ՄՕՍԿՎԱ. Հ. Ա. Այսուհետև ձեզ երկու օրինակ «Մըշակ» կուղարկենք, որոնցից մէկը ուսանողներին կը հասցնէք: Նամակը կը տպենք հետևեալ համարներից մէկի մէջ:

—ԵՐԵՒԱՆ. Ա. Եր. Ձեզանից ստացված բոլոր նամակները տպել ենք: Ուրեմն ինչի վրա էք գանգատւում: Շնորհակալ ենք երևանցիներից, որոնք ձեր միջոցով յայտնում են մեզ իրանց համակրութիւնը:

—ՇՈՒՇԻ. Գ. Յ. Կամենում էք, որ «Մշակ» այսուհետև Շուշի ուղարկենք: Իսկ առաջ որտեղ էիք ստանում: Փոխանակ այս բանը գրելու, դուք խորին յարգանաց ողջոյններ էք մատուցանում:

Дозволено Цензурою 30 Октября 1879 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսօնի Типографія А. А. Михельсона